

NOWE ARENY PRZEMOCY - CYBERPRZEMOC

Jacek Pyżalski, Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży, Kraków, Impuls, 2012, ss. 317.

Nowe media, a szczególnie Internet, stały się naturalnymi elementami egzystencji młodych ludzi, bez których wielu cyfrowych tubylców nie wyobraża sobie codziennego funkcjonowania. Medium to, immanentnie związane z ich życiem, warunkujące ich relacje rówieśnicze, a status społeczny w wielu wymiarach staje się potężnym źródłem zagrożenia, które niedostrzegane jest przez wychowanych w przedinternetowej epoce rodziców i nauczycieli. Współczesną areną przemocy - tak czy inaczej - obecnej w życiu młodych ludzi, staje się środowisko wirtualne²⁷. Następuje zatem, w epoce dominacji nowych mediów, znaczące przesunięcie: agresja bezpośrednia została zastąpiona zawaolowaną formą przemocy - cyberbullyingiem. Zdecydowanie trudniej z nią walczyć, ze względu na anonimowość sprawcy, ale i rzadkie przypadki zgłaszania tego typu przestępstw przez ofiary. Sytuacja ta generuje przekonanie o bezkarności agresorów, nakręcając spiralę przemocy, którą trudno przerwać. Częściowo również eskalacji tego problemu należy upatrywać w ignorowaniu tego zjawiska przez dorosłych, którzy bagatelizują i deprecjonują akty cyberbullyingu, nie rozumiejąc natury internetu i jego doniosłości w życiu młodych ludzi. Trudno jednakże stawiać rodzicom czy nauczycielom zarzuty, gdyż najczęściej ich postawa stanowi wypadkową niewiedzy, ale i nierzadko niechęci do nowych mediów. Nie tyle więc nie chcą, co nie potrafią zrozumieć perspektywy swoich dzieci i wychowanków.

Naprzeciw temu wyzwaniu wychodzi książka Jacka Pyżalskiego *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*. To kolejna w dorobku polskiego pedagoga, po *Agresji elektronicznej wśród dzieci i młodzieży* (2011), książka poświęcona zjawisku agresji elektronicznej. Obie te publikacje na polskim rynku wydawniczym mają charakter właściwie pionierski i w tak holistyczny sposób ujmują problem cyberbullyingu. Nowsza z publikacji Pyżalskiego pogłębia i gruntuje wiedzę z wcześniejszej pracy autora, ukazując tytułowe zjawisko w szerszym kontekście, wzbogaconym

²⁷ Por. M. Szpunar, *Cyberbullying - nowe technologie jako narzędzia stosowania przemocy psychicznej*, w: J. Mucha (red.) *Nie tylko Internet. Nowe media, przyroda i „technologie społeczne” a praktyki kulturowe*, Kraków, Nomos, 2010, s.76-87, M. Szpunar, *Flaming i trolling jako formy agresji werbalnej w Internecie*, w: *Kwartalnik Pedagogiczny*, Warszawa, UW, 2009/4, s.67-80.

o aspekt empiryczny analizowanego problemu. Obok książek Pyżalskiego z pewnością na uwagę polskiego czytelnika zainteresowanego problematyką cyberagresji zasługuje monografia autorstwa amerykańskich psychologów Robin M. Kowalski, Susan P. Limber i Patricii W. Agatston *Cyberprzemoc wśród dzieci i młodzieży*, która ukazała się w 2010 roku nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Publikacja ta stanowi kompleksowe studium cyberprzemocy, oparte na szeroko zakrojonych badaniach z wykorzystaniem triangulacji metod badawczych wraz z konkretnymi rekomendacjami dla rodziców i wychowawców. Wartością dodaną recenzowanej publikacji Pyżalskiego jest zakorzenienie badań w polskiej rzeczywistości szkolnej i oddanie jej specyfiki.

Truizmem jest dzisiaj stwierdzenie, że na tym etapie dyskursu nad nowymi mediami odkrywczość i nowatorskość poglądów są w znaczącej mierze ograniczone. Problemem jest nadmiarowość, a nawet przesyt literatury ogniskującej się wokół społeczno-kulturowych aspektów funkcjonowania nowych mediów. Rynek wydawniczy obfituje w poświęcone im publikacje, niestety coraz częściej powielają one stereotypy i komunały związane z funkcjonowaniem mediów w różnych obszarach, nie wnosząc nic nowego do medialnego dyskursu. Na tym tle pozycja *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży* wyróżnia się pozytywnie, szczególnie, że poświęcona jest zjawisku, które stanowi swoistą białą plamę publikacyjną. Książka ta z pewnością pomaga uświadamiać cyfrowym imigrantom, jak istotnym zagrożeniem jest agresja elektroniczna i jak ważne może mieć konsekwencje dla adolescentów. Pozycja ta pozwala zrozumieć, czym jest agresja elektroniczna, czym się różni od bezpośrednich form agresji, jakie może mieć następstwa. Autor stara się również - chociaż częściowo - wyjaśnić, dlaczego mamy do czynienia w internecie, z taką erupcją zachowań agresywnych i jak sobie z nimi radzić.

Publikacja Pyżalskiego składa się z dwóch podstawowych części - teoretycznej i metodologiczno-empirycznej. W części pierwszej autor wychodzi od definicji nowych mediów i ich specyfiki, traktując je jako istotny element socjalizacji młodych ludzi. Polski pedagog nawiązuje także do niezwykle popularnej dzisiaj koncepcji Marca Prenskiego - cyfrowych tubylców i imigrantów²⁸, poświęcając tej pierwszej kategorii jeden z roz-

²⁸ W swojej koncepcji Marc Prensky ukazał rozdzwięk pomiędzy cyfrową młodzieżą, a "analogowymi" nauczycielami. Pierwszą zbiorowość określił mianem cyfrowych tubylców (*digital natives*), zaś drugą cyfrowych imigrantów (*digital immigrants*). Cyfrowi tubylcy wykazują zdaniem badacza kłopoty ze zrozumieniem długiego tekstu w książce. Są osobami, które szybko się nudzą, preferują obraz i multimedia. Cyfrowi tubylcy preferują swobodny dostęp do informacji, są wielozadaniowi, oczekują szybkich, a niejednokrotnie natychmiastowych efektów. Nowe technologie są dla nich przedmiotami osobistymi, wyznaczającymi status w grupie, warunkującymi relacje rówieśnicze. Z kolei cyfrowi imigranci wykazują problemy z percepcją tego, co dzieje się na ekranie. Lepiej przyswajają tekst, preferując tradycyjną, linearną lekturę. Cechuje ich linearne, kontekstowe myślenie oraz szeregowo przetwarzanie informacji. Są jednostkami systematycznymi i cierpliwymi, oczekując skumulowanych, czasem odroczonej rezultatów. Do nowoczesnych technologii odnoszą się z nieufnością, obawą i rezerwą. Prensky przekonuje, że cyfrowi imigranci analogicznie jak tradycyjni imigranci uczą się "drugiego języka" nowych mediów, ale nigdy nie opanowują go tak dobrze, jak języka ojczystego, gdyż nie jest to ich prymarny język. Powoduje

działów pracy, zwracając uwagę na występujące nierówności w dostępie do nowych mediów, także wśród tej zanurzonej technologicznie kategorii. Pyżalski zwraca tutaj uwagę na niedostrzegany przez wielu autorów aspekt - cyfrowe wykluczenie, które także dotyczy młodych ludzi. Sporo miejsca poświęca także normatywności w internecie i jej konsekwencjom dla korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych. Część pierwszej pracy porusza także problem uzależnienia od internetu i telefonów komórkowych wśród młodych ludzi, ukazując rosnącą rolę tych technologii w ich życiu. Pedagog wyjaśnia różnice między tradycyjnym mobbingiem a cyberbullyingiem, prezentuje także własną teorię ABACUS, próbując wyjaśnić specyfikę tej formy.

Na uwagę zasługuje próba sportretowania sprawców, jak i ofiar cyberbullyingu, a także - co ciekawe - kontaminacja tych dwóch typów ludzi określanymi niezbyt szczęśliwie mianem sprawco-ofiar. Pyżalski wychodzi poza prostą typologię cyberbullyingu, ukazując szerszy społeczno-kulturowy kontekst agresji elektronicznej. Sięga bowiem do jakże obecnej w społecznym dyskursie agresji elektronicznej, która dotyczy celebrytów, ale przecież także osoby publiczne. Pedagog naświetla także problem impulsywnej agresji wobec osób nieznanymi, ukazując ciemną stronę internetowego medium, sprzyjającą rozhamowaniu i depersonalizacji. Kreśląc obraz cyberbullyingu, sięga do wielu wyników zachodnich badań, ale także sam weryfikuje analizowany przez siebie problem empirycznie. Zastosowana triangulacja metod badawczych pozwala budować obraz agresji elektronicznej w naszym kraju. Co prawda badania prowadzone przez autora nie mają charakteru reprezentatywnego, ale stanowią przyczynek do jakże ważnej dyskusji na temat analizowanego zjawiska. Badaniu zostali poddani nauczyciele, studenci, gimnazjaliści, ale także wychowankowie szkolnego ośrodka socjoterapii. Choć dobór próby czy respondentów może budzić wątpliwości i wydaje się dyskusyjny, badania Pyżalskiego można potraktować w kategoriach eksploratorskich, otwierających pole do kolejnych, pogłębionych badań na ten temat. Rozbudowana część empiryczna recenzowanej publikacji pozwala chociaż częściowo zrozumieć motywacje i atrybucje sprawców agresji elektronicznej, ale także ich konsekwencje. Monografia ta odsłania reakcje dorosłych na przypadki agresji elektronicznej, a wnioski zaprezentowane w recenzowanej publikacji nie napawają optymizmem.

Książka ta pozwala zrozumieć, że problem cyberprzemocy nie stanowi fanaberii uzależnionych od nowych technologii młodych ludzi, ale realny problem społeczny. Nauczyciele, ale przede wszystkim rodzice muszą chcieć zrozumieć, jak istotną rolę odgrywają nowe media w życiu ich pociech i jak ich negatywny wymiar może realnie oddziaływać na życie dzieci. Przerzucanie tego problemu na szkołę nie rozwiązuje go, a wręcz przeciwnie - pozostawia wielu młodych ludzi bezradnych wobec tak trudnej dla nich

---

to „sztuczność” użycia nowych technologii, co jest natychmiast dyskredytowane i odbierane jako fałszywe przez zanurzonych w świecie IT młodych. Prensky interesująco ów stan określa mianem "obcego akcentu", który szybko jest wychwytywany przez technologicznie zaawansowanych uczniów. Badania neuropsychologiczne wprost wskazują, iż *digital natives* inaczej odbierają i przetwarzają informacje. - zob. M. Prensky, *Digital Natives, Digital Immigrants*, 2001, <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>

kwestii. Dorośli powinni być świadomi, że walka z internetowym agresorem jest o wiele trudniejsza, niż z bezpośrednio znanym ofierze atakującym. Przekonany o własnej nieidentyfikowalności i anonimowości sprawca będzie tym częściej dopuszczał się elektronicznej agresji, im częściej pozostanie bezkarny wobec swoich czynów. Adolescenci muszą żywić przekonanie, że w przypadku doświadczenia jakiegokolwiek formy cyberprzemocy mogą zawsze liczyć na wsparcie swoich rodziców i wychowawców.

Niebagatelną rolę w minimalizowaniu negatywnych skutków cyberprzemocy ma szeroko zakrojona edukacja medialna, której ciągle w Polsce na profesjonalnym poziomie nie mamy. Szkoda, że temu zagadnieniu nie poświęcił autor więcej miejsca w swojej pracy. Edukacja medialna bowiem przez promowanie i kształtowanie prawidłowych sposobów poruszania się po Sieci minimalizuje patologiczne użycia internetu. Wychowawcy i edukatorzy powinni chociażby kilka godzin w roku szkolnym poświęcić na zaprezentowanie i dyskusję nad tą, jakże ważną problematyką. Choć młodzi ludzie są niezwykle sprawni, jeśli chodzi o posługiwanie się nowymi technologiami, to, jak pokazuje szereg badań²⁹, jednocześnie są mniej empatyczni i altruistyczni wobec innych. Inaczej ujmując: możemy konstatować, że choć technologicznie młode pokolenia są coraz bardziej sprawne, to społecznie coraz bardziej upośledzone. Stąd uświadamianie, by zwracać uwagę na innych, także w przestrzeni online, wydaje się nie do przecenienia.

Odczucie niedosytu po lekturze części empirycznej książki Pyżalskiego można częściowo zrekompenzować lekturą książki autorstwa Julii Barlińskiej i Anny Szuster *Cyberprzemoc. O zagrożeniach i szansach na ograniczenie zjawiska wśród adolescentów*, które to potraktowały zmienną empatii jako czynnik mogący ograniczać agresję elektroniczną. Książka warszawskich badaczek stanowi interesujący głos w dyskusji nad prewencją zachowań cyberprzemocowych, pomagając - co niezwykle ważne - określić czynniki ograniczające cyberprzemoc.

Na szczególną uwagę zasługuje część książki Pyżalskiego, stanowiąca rekomendację dla działań w zakresie profilaktyki i interwencji agresji elektronicznej. Żałuję, że nie została ona bardziej rozbudowana, gdyż w obecnym kształcie jedynie sygnalizuje tę ważną problematykę. Jestem przekonana, że materiał badawczy, którym dysponował autor, pozwalał na daleko szersze wnioski i postulaty.

O agresji elektronicznej niewątpliwie warto rozmawiać. Interesująca poznawczo publikacja Jacka Pyżalskiego może stanowić przyczynek do szeroko zakrojonej debaty na temat cyberprzemocy. Ciągle zbyt mała liczba dorosłych jest przekonana o tym, że to poważny problem społeczny, mogący rodzić długotrwałe konsekwencje, jeśli chodzi o dobrostan psychiczny młodych ludzi. Z pewnością wielu z nas dzisiaj rozumie, że cyberprzemoc to nie rozdmuchany medialnie problem, a realne i poważne zagrożenie, z którym należy nie tyle walczyć, co przede wszystkim mu zapobiegać. *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży* ukazuje złożoność i wielowątkowość tego proble-

²⁹ G. Small, G. Vorgan, *iMózg. Jak przetrwać technologiczną przemianę współczesnej umysłowości*, Wyd. Vesper, Poznań 2011.

mu, wskazując jakie mogą być jego przyczyny, ale co jeszcze ważniejsze, w jaki sposób mu zapobiegać i radzić sobie w przypadku wystąpienia. Jak pokazuje praktyka społeczna, agresja elektroniczna dotyka dzisiaj niemal każdego z nas, czy to bezpośrednio, czy pośrednio, nie jest to zatem wyłącznie domena nie radzących sobie z własną emocjonalnością impulsywnych nastolatków.

Książka polskiego pedagoga nie udziela odpowiedzi na wiele pytań, wielu kwestii nie porusza w ogóle, z pewnością jednak zmusza do refleksji, a samo generowanie ważnych interpelacji stanowi o jej wartości. Wiele tez stawianych przez autora tej interesującej publikacji ma charakter polemiczny, co jeszcze bardziej podnosi walor tej wielowątkowej publikacji i przyczynić się może do szerszej debaty nad aktualnością tez dotyczących roli anonimowości w procesach rozhamowania i agresji. Warto dodać, iż autor prezentowanej monografii ogranicza się nie tylko do opisu badanego przez siebie zjawiska, ale stara się chociaż częściowo go wyjaśnić, poszukuje związków przyczynowo-skutkowych, umieszczając analizowany fenomen w szerszej perspektywie. Prezentowana monografia ma nie tylko walory poznawcze, ale co ważne także dydaktyczne. Wiele treści przedstawionej książki może stać się przedmiotem namysłu w dydaktyce uniwersyteckiej, szczególnie na kierunkach takich jak pedagogika, psychologia, czy socjologia. Warto również podkreślić, że recenzowana monografia napisana jest bardzo przystępnym językiem, ułatwiającym rozumienie fenomenu opisywanego przez Pyżalskiego nawet laikowi, czy osobie niespecjalnie zainteresowanej problematyką cyberprzemocy. Zdecydowanie polecam każdemu, kto zainteresowany jest przemianami generowanymi przez nowe technologie, szczególnie w aspekcie, który pozwala odsłonić janusowe oblicze internetu, tak często naiwnie i bezkrytycznie gloryfikowanego. Niezwykle aktualne wydają się w tym kontekście konstatacje poczynione przez Neila Postmana, który w Technopolu wskazywał, iż żadna kultura nie może uniknąć negocjacji z techniką, która coś dając, jednocześnie coś odbiera. Internetowa cyberprzemoc uświadamia nam, że każdy wynalazek - jak twierdził znakomity teoretyk mediów Marshall McLuhan - ma „dwojaką naturę - jest zarówno dobrodziejstwem, jak i przekleństwem”³⁰, o czym wielu apologetów internetu zdaje się zapominać. ■

BIBLIOGRAFIA

- J. Barlińska, A. Szuster *Cyberprzemoc. O zagrożeniach i szansach na ograniczenie zjawiska wśród adolescentów*, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2014.
- R. M. Kowalski, S. P. Limber, P. W. Agatston, *Cyberprzemoc wśród dzieci i młodzieży*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010.
- K. Loska, *Dziedzictwo McLuhana - między nowoczesnością a ponowoczesnością*, Kraków, Rabid, 2001.

---

³⁰ K. Loska, *Dziedzictwo McLuhana - między nowoczesnością a ponowoczesnością*, Kraków, Rabid, 2001, s. 103.

- M. Prensky, *Digital Natives, Digital Immigrants*, 2001, <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digita%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>.
- N. Postman, *Technopol: triumf techniki nad kulturą*, Warszawa, Muza, 2004.
- J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Sopot, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2011.
- G. Small, G. Vorgan, *iMózg. Jak przetrwać technologiczną przemianę współczesnej umysłowości*, Poznań, Wyd. Vesper, 2011.
- M. Szpunar, *Cyberbullying - nowe technologie jako narzędzia stosowania przemocy psychicznej*, w: J. Mucha (red.) *Nie tylko Internet. Nowe media, przyroda i „technologie społeczne” a praktyki kulturowe*, Kraków, Nomos, 2010, s.76-87.
- M. Szpunar, *Flaming i trolling jako formy agresji werbalnej w Internecie*, w: „Kwartalnik Pedagogiczny”, Warszawa, UW, 2009/4, s.67-80.

Magdalena Szpunar, AGH w Krakowie